

PETRY ANNAMÁRIA

„Olvasni vagy nem olvasni: az itt a kérdés”

Diagnózis és jövőkép az olvasásról a 21. század elején

A 21. század valóban fordulópont az olvasás és a mindennapi élet területén is. Ma már közhely a felgyorsult világra, az internet következtében a számítógép egyre terjedő használatára hivatkozni, vagy a kultúra területén a digitális olvasás mellett is a Gutenberg-galaxis végéről beszélni. Adamikné Jászó Anna cikkében ennek a kérdésnek az összetettségről értekezik: McLuhanra hivatkozva a következőket írja:

a lényeg azonban nem abban van, hogy a könyvnyomtatás lehetővé tette az ismeretek széles körben való elterjesztését, hanem abban, hogy megváltoztatta az ember érzékelését: visszaszorította a hallást-tapintást, s uralkodóvá tette a látást. Mindezzel megváltoztatta az ember gondolkodását is: ráirányította a figyelmet az ok-okozati kapcsolatok kutatására, az analízisre. A könyvnyomtatás a tömegtermelést tette lehetővé, ezáltal az ember természeti és társadalmi környezetében is változásokat idézett elő, s ezek a változások is hatottak az ember gondolkodására.¹

Tehát ha az olvasás visszaszorul, mint ezt tapasztalhatjuk mindennapjainkban, akkor az emberi gondolkodásban is beláthatatlan változások mennek majd végbe.

Gyakorló pedagógusok nap mint nap szembesülhetnek a szépirodalmi művek elolvastatásának nehézségeivel, a gyakorlati tudás előtérbe helyezésével párhuzamosan a könyv régi, elmélyedést, gondolkodásra időt adó lényegének anakronisztikussá válásával.

E folyamat kialakulása a 20. század második felére esik. Ez az időpont a technika és a világ fejlődésének robbanásszerű változásával párhuzamosnak mondható.

Mit jelentett az olvasás a 20. században, a 60-as, 70-es évekig Magyarországon? A televíziózás, a számítógép hiányában a beszélgetések, kulturális programok mellett az egyik legkedveltebb szabadidős tevékenységnek számított. Persze ez igaz azokra a családokra, azokra a társadalmi rétegekre, ahol ez a napi tevékenységek általánosan elfogadott része volt. A társalgás is sok esetben az olvasmányokról szólt, a művelt, megbecsült embert az „olvasott ember” kategóriájával azonosították. A könyv érték volt, tudás akár tudományról, akár szépirodalomról legyen szó; kézbe foghatósága megadta a mobilitás lehetőségét, lehetővé tette a kölcsönözhetőségét, az utazás, várakozás közbeni használhatóságát. A könyv melletti kizökkenés a mindennapokból biztosította a stresszmentességet, az érzelmek áradását, az értelmi, érzelmi intelligencia teljes kifejlődését. Az olvasás empátikusabbá, igényesebbé tette az embereket az élet sok területén.

Ezzel szemben mi jellemzi a márt? A számítógépes játékok és a televízióban látható akciófilmek látványos pusztítást vittek végbe az ifjúság lelkében. Az igénytelen szóhasználat, az érzelemmentes gyilkolás a számítógépes játékokon, az empátia

¹ ADAMIKNÉ JÁSZÓ Anna, *A Gutenberg-galaxis*, Elektronikus Könyv és Nevelés, 2001/4 = <http://olvasas.opkm.hu/index.php?menuId=125&action=article&cid=261> [2012. 11. 21.]

háttérbeszorulása az eredményességgel szemben, az ingerküszöb változása, kevesebb energia-befektetés az olvasás érdekében jellemzi a mai olvasókat. Az olvasás háttérbe szorulásával együtt jár a rossz helyesírás megjelenése, erősödése, sokszor fonetikusán írják le a szavakat (például haggya, játsza! és a többi). A társalgás témája kortárs csoport esetében ritkán az olvasás, inkább a net, chat, facebook; témában a poénosság, felszíniesség, vicceség. A fentieket támasztja alá Nagy Attila interjúja is:

Az utóbbi időkben lényegesen megváltozott a tanulók érdeklődési köre. Ez a változás az értékek átrendeződésének a következménye. A hagyományos szakmák háttérbe szorultak, előtérbe került a kevés munkával sok pénzt keresni nézet... A tanulók nagy része szórakozásból nem olvas könyvet, csak amit el kell olvasni. Az általános műveltségre nem törek-szenek. Részben időhiány, részben az érdeklődés hiánya miatt. Nem sikk könyvet olvasni. Helyette inkább magazinok és az internet minden mennyiségben.²

Melyek azok az okok, melyek ezeket a változásokat a fentiekén kívül még befo-lyásolják? A *család* helyzetének megváltozása elsősorban. A felgyorsult élet minden-kire hatással van. A szülők esetében ez hatványozottabban felelősségvonzattal jár, hiszen hogy mit látnak életükből gyerekeik, az meghatározó, példaadó szereppel bír. Tehát a legfontosabb mikrokörnyezet a család: lát-e otthon olvasó felnőttet a gye-rek, milyen a család értékrendje, újságot olvasnak-e, beszélgetnek-e komolyabb dol-gokról gyerekeikkel, vagy csak a szokásos „Mi volt az iskolában?” kérdésig jut-nak el.

Ábrahám Mónika vizsgálatai révén rendelkezünk hazai adatokkal az olvasás szo-ciális motívumainak érvényesülési lehetőségeiről. A kutató 12–14 éves hazai tanulók olvasási szokásait vizsgálva azt találta, hogy 1977-től 2004-ig folyamatosan csökkent azoknak a gyerekeknek az aránya, akiknek lehetőségük nyílik olvasásélményeik megosztására. A vizsgált időszakaszban különösen csökkent a kortársakkal, a szü-lőkkel és pedagógusokkal folytatott beszélgetések száma.³

Kutatások kimutatták, hogy a családban található könyvek száma is összefüggés-be hozható az olvasási szokásokkal. Erről ír Mészárosné Szentirányi Zita:

A 2005-ös magyarországi adatok szerint az egyáltalán olvasó emberek közel 4-500 könyv-vel rendelkeznek családjukban, a leggyakoribb a 200 db könyv előfordulása a háztartások-ban. Az olvasási kedv pedig egyenesen következik az otthoni könyvtár nagyságából. Minél több könyv van otthon, annál gyakoribb szabadidős tevékenység az olvasás. A makro-statisztikai adatok figyelembe vételével alakítottuk ki a család olvasottságát mutató inde-xünket. Az index kialakításakor alacsonynak vettem a max. 300 db, és magasnak a 301 és annál több db könyv előfordulását. A legfiatalabb korosztályban mindkét szélsőség megta-lálható; itt van a legtöbb 100-199 db és az 1000 db fölötti könyvszám egyaránt.⁴

A család mellett az *iskolai környezet*, a barátok meghatározóak az olvasási szoká-sok kialakulásában. Nagyon fontos, hogy a gyermekek iskolájának a kiválasztásában

² NAGY Attila, *Háttal a jövőnek?*, Bp., Gondolat, 2003, 165.

³ SZENCZI Beáta, *Oktatási motiváció: definíciók és kutatási irányok*, Magyar Pedagógia, 2010/2, 130.

⁴ MÉSZÁROSNÉ SZENTIRÁNYI Zita, *Az oktatási rendszer felelőssége és lehetőségei a digitális kultúra fejlesztésében. Egy vizsgálat eredményei A 21. század műveltsége*, E-könyv az információs műveltségről, 2008, Pécs, PTE FEEK = <http://mek.oszk.hu/06300/06355/html/05.htm> [2012. 12. 14.]

ez a szempont is vezérelje a szülőket, hiszen az életük felét a tanulók az iskolában töltik. Ha ott nem „trendi” az olvasás, nehéz lesz a szülőnek olvasó-gyereket nevelni, és ahogy nőnek a fiatalok, a leválással párhuzamosan a kortárs vélemény lesz a döntő számukra.

Mit olvasnak például a középiskolások ma a kötelező olvasmányokon kívül?

Vámpírok és vérfarkasok, alkonyat, manók és a fantázia lényei; szinglik; jólét, stressz mentesség, egészség és siker; keleti kultúrák és ezotéria – jellegzetes témák ezek napjaink siker-könyveinek világában. Mi rejtőzhet a világsikerek háttérében? Miért keressük a borzongást, a groteszket? Mennyire előidézője a sikernek az elvágyódás a realitásból a nem reális világokba? Az olvasás az elszakadás eszközüvé válik, virtuális világokba repít, kiemel (emel?) a hétköznapokból, a megszokottból. Új »ízt« ad, amely mellett a régi (*a valóságos*) már ízetlen, sóltan, szürke.⁵

Az olvasás minősége, szerepe megváltozott tehát napjainkban. Az olvasás az elmélyülés helyett, az érzelmek, a fantázia viszonylag felszínes cselekményes világába való menekülés tere lesz. Az olvasók között régen is volt egy réteg, mely ilyen „ponyvaszerű” olvasmányokra vágyott, de ezek száma mára többszörösére emelkedett, s az ilyen típusú olvasók mennyisége, társadalmi szinten minőségi változást hozott létre. Nagy Attila is a szórakozás fontos szerepére utal olvasás-definíciójának harmadik pontján. „Az olvasás mindennapi feladat, ismeretek forrása és jó szórakozás.”⁶ Tanári tapasztalataim szerint 2003-hoz képest az arányok mára még inkább megváltoztak. Az olvasás szórakozás-funkciója lett a domináns.

Miért is van ez? A mai digitális világ (számítógép-használat, tv, multitasking funkciók) annyi energiát emésztethetnek fel, hogy sem igényük, sem erejük nincs „komolyabb”, műveltséget, érzelmi intelligenciát teremtő könyvek befogadására. Ennek a tételnek az igazolására nézzük: mit mennyit olvasnak napjainkban a fiatalok! Az adatok önmagukért beszélnek. 1969-ben a legkedveltebb szabadidős tevékenység a szépirodalom olvasása volt, 2001-ben a huszadik helyre került egy huszonöt tételes rangsorban.

Az iskolai végzettség mértéke változatlanul a legfontosabb olvasást befolyásoló független változónak látszik, de a középiskolai végzettség megszűnt az olvasási tevékenységet szinte garantáló tényezőnek lenni: immár az érettségizettek csaknem egyharmada nem szokott könyveket (el) olvasni. (A diplomások egy hatoda sem olvas!) Az utóbbi másfél évtized alatt minden iskolázottsági kategória veszített olvasási intenzitásából, de hierarchiájuk megmaradt: a végzettség szintjének növekedésével nő az olvasás előfordulása és gyakorisága egyaránt.⁷

Emőd Teréz felmérése szerint az általános iskolások körében 89 megkérdezett gyerek átlag 4 könyvet olvas évente, kiemelkedő a 20 könyv, és persze többen vannak, akik egyet sem jelöltek meg. 27-féle értékes szépirodalom szerepel a listán, a legtöbben a kötelező irodalmi műveket ismerik, vagy azt, amelyiket a tanár felolvas az

⁵ KÁMÁN Veronika, *Olvasási szokások változása*, Irodalmi Internetnapló, 2010. április 25. = <http://krono.inaplo.hu/index.php/inter/weblibrary/880-olvasasi-szokasok-valtozasa> [2011. 11. 09.]

⁶ NAGY Attila, *Háttal a jövőnek?*, i. m., 17.

⁷ GEREBEN Ferenc, *Olvasáskultúránk az ezredfordulón*, Tiszatáj, 2002/2, 65.

órán (Molnár Ferenc: *A Pál utcai fiúk*, Gárdonyi Géza: *Egri csillagok*, Móra Ferenc: *Kincskereső kisködmön*). A népszerű és ismeretterjesztő irodalmi művekből szintén 27-félét írtak le. Könyvtárból 25-en szerzik be könyveiket.⁸ Más oldalról világítja meg a kérdést a 2005-ben megrendezett Nagy Könyv kampány, mely fontos eseménye volt angliai sikere után a magyar kultúrának is. Egyrészt a figyelem az olvasásra összpontosult, s ez önmagában is értékes gesztusnak bizonyult, másrészt kiderült, melyek a legnépszerűbb könyvek, harmadrészt az eredmények arra ösztönözték a közönséget, hogy ha mások szerint vannak jó könyvek, ők is el vagy újraolvassák ezeket a műveket. Ime a top 10-es lista:

- Gárdonyi Géza, *Egri csillagok*
- Molnár Ferenc, *A Pál utcai fiúk*
- Szabó Magda, *Abigél*
- Orwell, *1984*
- Jókai Mór, *Az arany ember*
- Milne, *Micimackó*
- Exupery, *A kis herceg*
- Tolkienen, *A Gyűrűk Ura*
- Rowling, *Harry Potter és a bölcsék köve*
- Bulgakov, *A Mester és Margarita*

Még akkor is, ha tudjuk, hogy a Nagy könyv kampány volt, és nem elsősorban azt mérte, hogy mit olvasnak, hanem azt, hogy mit ismernek az emberek, fontos információt hordoznak a fenti adatok. A sok kötelező olvasmány előkelő helyre kerülése azt bizonyítja, hogy az iskolai szocializáció mennyire meghatározó napjainkban is.

A kedvenc könyvek kiválasztási módjának nyilván vannak bizonytalan pontjai: ki az például, aki vette a fáradságot, hogy szavazzon, miért esnek egybe a választott könyvek a kötelező olvasmányokkal? Lehetséges, hogy egy régebbi, hagyománytisztelő korosztály zöme alkotta a szavazókat? Mindenesetre érdekes, hogy a tudatosan nyilatkozni akarók számára a hagyományos olvasási értékrend dominált. A top 10-ben szerepelnek a mai bestsellerek is, jelezve az új olvasói igények megjelenését (*A Gyűrűk Ura*, *Harry Potter*).

Az olvasás kérdésköréhez tartozik a szabadidőben olvasott könyvek milyensége és kínálata is. Egy könyvesbolt szépirodalmi könyvkínálatát tekintve megnőtt a lektűrök, romantikus történetek, thrillerek, fantasyk száma. Ez üzleti folyamat, a könyvkiadók olyan könyveket adnak ki, amelyeket a közönség igényel. Kevesebb elmélyülés, több szórakozás, kikapcsolódás – ezek az olvasó szempontjai, ennek próbálnak megfelelni a könyvkiadók is. A kiadók megteremtik az olvasók igényeit kiszolgáló könyvkiadást, majd erre hivatkozva adják ki újabb könyveiket. Magyar szerzők közül Lőrincz L. László (Leslie L. Lawrence) az egyik legnépszerűbb szer-

⁸ EMÖD Teréz, *Gondolatok a könyvtárban az olvasásról*, Könyv és Nevelés, 2011/4 = http://olvasas.opkm.hu/portal/felso_menusor/konyv_es_nevelés/gondolatok_a_könyvtarban_az_olvasásrol [2012. 03. 27.]

zõ, ám a szórakoztató irodalom dömpingje elnyom mindent: Rowling, Stephenie Meyer, R. Cook, D. Steel, P. Coelho, S. King stb. Tagadhatatlan azonban, hogy megmarad így is maga az olvasás mint szokás, s ez fontos dolog az ember életében. A könnyebb műfajt olvasók később nehezebb, fajsúlyosabb könyveket is választhatnak. Fontos az is, hogyha ezek a művek belekerülnek a kortárs beszélgetési témákba, akkor jelenlétükkel az olvasás is megmarad.

A szépirodalom olvasásának egyéb vonzatai is vannak. A szókincset befolyásolja az, hogy milyen olvasmányok kerülnek a fiatalok kezébe. Mint ahogy a filmekben hallott szókinccs is rögzül a nézőben, ugyanez a helyzet az olvasással is. Az igényesen megfogalmazott könyvek szinonimahasználata változatos, kulturált nyelvhasználatra készíteti az olvasót is. A sematikus, egyszerűsített szóhasználat hasonló példák követségére ösztönöz. Ez megmutatkozik bármilyen beszélgetésben is.

Mi jellemzi az olvasáskultúrát az iskolában?

A tanulók elolvassák a kötelező olvasmányokat. Nehéznek, kevésbé értelmezhetőnek érzik ezeket a műveket, hiszen a kötelezőkön kívül kevés hasonló fajsúlyú könyvet olvasnak. Sportpéldával élve: aki 10 kilós súlyzóval edz, az nehezen boldogul egy 60 kilós súly felemelésével, főként, ha esetleg életében nem vett kezébe ekkora nehézségű edzőeszközt. Valószínűleg gyakran fel is adja a túl nehéz feladatot.

Hol történjen a kötelező olvasmányok értékrendi megalapozása?

A legkézenfekvőbb válasz, hogy otthon, a családban. Az átlag családok ilyen irányú motivációja az iskolai tapasztalataim szerint csekély, erre támaszkodni veszélyes. Akkor hol? Az általános iskolában? Igen. Úgy tűnik, a kötelező olvasmányok szabad megválasztásával lehetőség nyílik erre, melyet a pedagógusok nagy része ki is használ. Általános iskolában nemcsak Fekete István *Tüskevár* című könyve a kötelező, hanem tanári választás szerint Lázár Ervin *Négyesjögletű kerek erdő* vagy Berg Judit *Rumini* című könyve is adható kötelező olvasmányként. Ezek a mai gyerekek értékrendje szerint is jó könyvek, olvasni tanítanak, és növelik a tanulói motivációt.

És mi lesz a középiskolában előírt kötelező olvasmányokkal, például a *Bánk bánnal* és *Az ember tragédiájával*?

A magyartanárok 73%-a fele-fele arányban olvastatna hagyományos »kötelezőket« és »maiakat«. Csupán 25%-uk utasítja el a klasszikusok részletekkel történő »kiváltását«. 97%-uk a régi olvasmányokat ma is alkalmasnak tartja erkölcsi-esztétikai kérdések felvetésére. 85%-uk a mai népszerű műveket is alkalmasnak tartja iskolai munkára. Csupán 12%-uk utasítja el az otthoni olvasásra kötelezést mint módszert. 72%-uk továbbra is fontosnak tartja a több száz oldalas művek házi olvastatását. 51–49%-ban megosztott a tanártársadalom a tekintetben, hogy az olvasmányoknak országosan közös kánont kell-e alkotniuk. A megkérdezettek elsőprő többsége, 89% várna iránymutatást az olvasmányok kérdésében. Hasonló arány – 88% – teszi egyértelművé, hogy ezt az irányt maga a tanártársadalom kell, hogy megfogalmazza.⁹

Ezt a kérdést Arató László egy kerekasztal beszélgetésben, Fenyő D. György nekem adott interjújában is érintette. Arató szerint „három kihívással mindenképpen szá-

⁹ VALACZKA ANDRÁS, *Kötelező a kötelező? Mit gondolunk a házi olvasmányokról ma?*, Könyv és Nevelés, 2006/2 = http://www.tanszertar.hu/eken/2006_02/va_0602.htm [2011.dec.14.]

molni kell, amikor a könyvek és az olvasás helyzetéről beszélünk.” Ezek: az irodalom vesztett a presztízséből a rendszerváltással, az elektronikus tömegkommunikáció gyors elterjedése fontos tényező, az irodalmi kánonok megkérdőjeleződtek napjainkban.¹⁰ Fenyő D. György a komplex, tantárgyi határokon átívelő irodalomoktatás mellett tört lándzsát.¹¹

A könyvtár is fontos szerepet kaphat az olvasás megszerettetésében. Csökken ugyan a könyvtárba járók száma (nagyjából 20 % -kal) a 13–14 éves korosztályban, ám ezek a gyerekek átlagosan több könyvet kölcsönöznek, mint az előző években. Ez a felnőtt kölcsönzőkre is igaz. A könyvtár a kötelező olvasmányokért bejáró gyerekekre is hatással lehet, kínálhatnak az ott dolgozók nekik külön könyvek kitételével „csalít”, hogy vigyenek más könyvet is olvasni.¹²

Az iskolában is meg lehet szeretetni az olvasást. Jól mutatja ezt a budapesti Óbudai Gimnáziumban 2010-ben készült felmérés a 9. osztályosok (b és c) körében. A felmérés kérdései a következők voltak:

1. Hányadik helyre tennéd az irodalmat a most tanult tárgyak között? (1–10-ig)
2. Elolvasod-e a kötelező olvasmányokat?
3. Miért?
4. Hogyan értékeled a tanórák színvonalát?
5. Melyik könyved a kedvenced, mit ajánlanál olvasni barátaidnak?

A vizsgálat több szempontú volt: vizsgálta a tantárgy kedveltségi szintjét, a diákok motivációit és az olvasáskultúrát. A vizsgált 61 gyerek közül 32-en kedvelik az irodalmat (1-2-3-4-es a 10-es skálán), míg 28-an kevésbé (5-6-7-8-9-es a 10-es skálán). Az elolvasod-e a kötelező olvasmányokat kérdésre 28-an az „igen”, 25-en a „gyakran”, 7-en a „ritkán”, 3-an a „soha” választ karikázták be.

¹⁰ *Az olvasóvá nevelés problémái az ezredfordulón – Kerekasztal-beszélgetés*, Új Pedagógiai Szemle, 2000/7–8, = <http://epa.oszk.hu/00000/00035/00040/2000-07-np-Kerber-Olvasova.html> [2012. 11. 22.]

¹¹ PÉTRY Annamária, *Az irodalomtanítás elméleti a mai magyartanári gyakorlatban* [szakdolgozat], PPKÉ BTK, 2003, 26.

¹² PÉTERFI Rita, *Mikszáth vagy Meg Cabot = Az olvasás védelmében. Olvasáskutatói tanulmányok*, szerk. SZÁVAI Ilona, Bp., Pont, 2010, 127–129.

A miért kérdésre sokan nem válaszoltak, értékelhetőek a következők voltak: mert kötelező (19), szeretek olvasni (8), jó szokott lenni (11), szükségem lesz rá később (5), képbem legyenek(1), kevésbé érdekel (1). Az eredmények magukért beszélnek.

A felmérésből kiderül, hogy az az osztály, ahol 7.-ben az ő életkoruknak megfelelő könyveket olvastak (olvasósarokban az óra keretében), többen jelölték meg, hogy ez a kedvenc könyvük, vagy ezt ajánlanák barátaiknak. A következőket: Golding: *A Legyek Ura*, Rejtő: *A tízennégy karátos autó*, Exupery: *A kis herceg*, Coelho: *Az alkímista*, Sienkiewicz: *Sivatagban és vadonban*, Follett: *A katedrális*, Agatha Christie: *Tíz kicsi néger*. A másik osztály meg ennek az osztálynak a nagy része a ma népszerű olvasmánylistát nevezte meg: Stephenie Meyer (5), Tolkien(2), Rowling (11), ezen kívül Dumas, Nicolas Sparks, Montgomery, Ende, Böszörményi Gyula, Dan Brown és mások könyvei kaptak egy-egy szavazatot. A felmérésből még egy dolog nagyon elgondolkodtató: a tanulók kedvenc műveik választásában elmondták, hogy hasonló korosztályról, problémákról szólnak, mint amiben ők is benne vannak. Az irodalom megkedveltetése szempontjából tehát ez elsődleges feladat kellene legyen: olyan könyveket olvasatni az iskolában a gyerekekkel, melyek saját problémáikról szólnak.

A könyvek, az olvasás, az irodalom megszerettetésében nagy szerepe van a magyartanárnak. A fent említett felmérésben a tanulók a tanár teljesítményét 5-re (14), 4-re (33), 3-ra (9), 2-re (2), 1-re (1) értékelték.

A felmérés adatai szerint a magyartanár a tanulók véleménye szerint 80%-ban jó, jeles osztályzatot kapna. Az olvasáshoz való motivációt tehát elsődlegesen nem ez befolyásolja.

A 21. század első éveitől kezdve egy új pedagógiai attitűd gyakorlatának bevezetését szorgalmazzák a kutatók, mely kulcsfontosságú lenne a magyartanításban is. Olyan tanárszerep kialakítására van szükség, amelyben nem a pedagógus az információk egyedüli forrása, vagyis fontosabbá válik az ismeretek között eligazítani tudó tanító megjelenése. Kerestem kollégákat, akik új tanári attitűddel, a mai, digitális korhoz alkalmazkodó tartalommal és eszközökkel kellett volna tanítsanak saját osztályukban az általam megírt óratervek szerint. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a 40-es, 50-es éveikben járó kollégák nem vállalkoznak ilyen feladatra – még baráti segítséggel sem. A négy kísérleti osztályban tanító kollégák átlagéletkora: 32 év.

Térjünk vissza a pedagógus szerepére! Falus Iván a tanári munkáról ezt írja könyvében:

A pedagógus gyakorlati tudása folyamatosan változó, dinamikus rendszer [...] Az értékelő rendszer módosul, s emiatt változik a viszonya az elméleti tudáshoz és a gyakorlathoz is. [...] (Ugyanaz a tanár ugyanabból az elméletből mást és másképpen képes értelmezni, saját tudássá konstruálni, ugyanabból a gyakorlatból mást emel ki, arra másképpen hat vissza akárhányszor tanítja az anyagot.¹³

Végül térjünk vissza az olvasási szokások megváltozásának pszichológiai kérdéseihez!

A belső képteremtés, fantázia területén is látványos következményei vannak az olvasásnak illetve nem olvasásnak. Bagdy Emőke erről így vélekedik:

Az olvasás introvertáló, aktív pszichikai folyamat, befelé fordulást, a »lelki világban«, képzetben, gondolatok, emlékek, tudattartalmak körében való mozgást feltételező és megkívánó művelet. Nem egyszerű befogadás, hanem belső »szerkesztő« folyamat. Minél teljesebben veszi birtokba az üzenő (író) a befogadó (olvasó) világát, minél inkább involválja, annál inkább elér az üzenet »lélektől lélekig«. A *befelé fordulás* a *benn-lét* kettős követelmény. Egyrészt az olvasó figyelmének az üzenet befogadására kell összpontosulnia, másrészt bevonódásra, érzelmi és értelmi odaadásra van szükség, melynek sajátos módosult tudatműködéssel járó belső állapota nélkülözhetetlen a valódi belső megértés, azonosulás és befogadás létrejöttéhez. Az olvasásprodukción és a megértés nem azonos, amiképp a felfogás az átélés sem.¹⁴

Ma ezek a belső finom befogadói rezdülések az olvasás hiányával kimaradnak, s az erőszakos vagy lektűröket olvasók körének élményanyaga az élet minden területén is megmutatkozik: horrorral, durvasággal van tele beszédük, életük. A diákok előtt is ilyen minta van könyvekben, játékaikban, filmélményeikben. Beszélgetéseikben ezek szókincsét, leegyszerűsített nyelvhasználatát alkalmazzák.

Mit hozhat ezek után a jövő? Hogyan lehet segíteni az olvasás ügyét?

Nagy hatása van a médiának. A televízióban is megjelent az olvasásra buzdítás igénye. Az „Olvass minden este gyermekednek!” reklámként is felfogható, elsősor-

¹³ FALUS Iván, *A tanári tevékenység és a pedagógusképzés új útjai*, Bp., Gondolat, 2006, 61.

¹⁴ *Az olvasás jövőjéről megkérdeztük: Horváth Tibor ny. igazgatót, Bagdy Emőke pszichológust, tanszékvezető egyetemi tanárt*, Könyv és Nevelés, 2001/3 = <http://epa.oszk.hu/01200/01245/00011/cikk1.html> [2012. 03. 27.]

ban a szülőknek szól. Az iskolai szocializáció a másik fontos tényező az olvasáskultúra kialakításában. Elsősorban a magyarórák milyensége lehet meghatározó. Fontos a kötelező olvasmányok megválasztása kisiskolás korban, majd a tanulók életkori sajátosságait figyelembe vevő könyvválasztás a későbbiekben. Nem szimplán alkalmazkodást jelent ez a gyermeki igényhez, hanem egészséges kompromisszumokat is. A kötelező jelleggel, ám a gyerekek által javasolt könyveket is kéne olvasni. A nyárra adott „egy kötelező olvasmány, mely szabadon választható háromból” elv is praktikusnak tűnik. Lehet ez mai irodalom, nekik szóló téma, kiegészítő olvasmány, melyről szeptemberben írásban beszámolnak. Miután a gyerekek saját választásán dől el a könyv „sorsa”, ez érdekeltté teszi őket a döntésben. Minél több beszélgetést kell előhívni a kötelező olvasmányokkal kapcsolatban, hiszen az irodalmi műveknek az aktuális üzenete jó lehetőséget nyújt erre (te hogy viselkednél? mi a véleményed róla? mit tapasztaltál erről az életben? és így tovább).

Az irodalmi olvasmányélményekben leképeződött emberi viszonyok és élethelyzetek, az irodalmi műtől eltávolítva, lehetővé teszik a szabad, felelősség nélküli véleményalkotást, a „gondolati kísérletezés” lehetőségét. A tanár személyisége egy ilyen légkör kialakításában meghatározó. Rugalmasság, vitakészség, érdeklődés fenntartása, az interaktív táblák, power pointos bemutatók, kiselőadások biztosíthatják az olvasás iránti igény növelését. Az internetet pedig sokszorosan be lehet vonni az órákba: a youtube-on látható felvételeket, a google-ban való keresést, a digitális olvasást.